

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буряк В.К. Активність і самостійність учасників в пізнавальній діяльності / В.К. Буряк // Педагогіка. – 2007. – № 8. – С. 71–78.
2. Буряк В.К. Самостійна робота учасників: книга для учителя / В.К. Буряк. – М.: Просвещение, 1984. – 64 с. 116
3. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією Кременя В.Г. Авторський колектив: Степко М.Ф., Болубаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубіянко В.В., Бабін І.І. – Тернопіль: ВЕЖА, 2004. – С.320.
4. Козаков В.А. Самостійна робота студента і її інформаційно-методичне забезпечення: Учебное пособие. – К.: Вища школа, 1990. – 112 с.
5. Лекції з педагогіки вищої школи: Навч. посібник/ За ред В.І. Лозової. – Харків: ОВС, 2006. – 296 с.
6. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В. та ін. / За ред. Курлянд З.Н. – К.: Вища школа, 2005. – С. 241.

Грица А.И.

НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ ПРИ ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ МОРСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

В статье представлены основные положения и принципы организации самостоятельной работы, а также ее наиболее актуальные и продуктивные виды и формы организации, во время изучения курсантами украинского языка в условиях переноса основной тяжести в обучении на управляемый процесс самообразования.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов (СРС), индивидуальная работа студентов (ИРС), принципы организации самостоятельной работы студентов, индивидуальное учебно-опытное задание (ИНДЗ), кредитно-модульная система организации учебного процесса (КМСОУП).

Gritsa A.I.

SCIENTIFIC APPROACHES OF ORGANIZATION OF INDIVIDUAL STUDENTS WORK IN STUDYING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE WITH PREPARATION OF THE MARINE SPECIALISTS

In the article there are shown the main issues and principles of the unassisted work organization, the most urgent and productive types and forms of the organization of unassisted work for the cadets in the Ukrainian language in terms of transfer the main difficulty in studying into the controlled process of self-education.

Key words: unassisted work of students, individual work of students, principles of the organization of students' unassisted work, individual study and experiment task, credit and module system of organization the study process.

УДК 371.811. 161.2”42

Дружененко Р.С.

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ ТЕКСТУ (ФРАГМЕНТ ЛЕКЦІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ)

У статті обґрунтовуються теоретичні засади етнолінгвістичного аналізу тексту як одного із шляхів вивчення національно-культурного мовного компонента. Визначено предмет, об'єкт, особливості етнолінгвоаналізу.

Ключові слова: етнолінгвістичний аспект, етнолінгвоаналіз, етнічні мовні одиниці мовлення.

Проблема вивчення мови та етносу, взаємозв'язку двох феноменів людської спільності – одна із нагальних проблем сучасної мовознавчої науки, усе більшої актуальності набувають етнолінгвістичні дослідження про відображення у слові, тексті особливостей історії, культурних цінностей, психологічного складу народу.

Метою нашої праці є висвітлення поглядів у сучасній науці на поняття етнолінгвістичного аспекту аналізу тексту як такого, що передбачає виявлення й опрацювання мовних одиниць на позначення культурних та психологічних особливостей етносу. Серед завдань – подати наукові розвідки з проблеми, визначити предмет, об'єкт та особливості проведення етнолінгвістичного аналізу тексту.

Якщо ми говоримо про етнолінгвістичний аспект аналізу тексту, то, в першу чергу, спираємося на поняття етнолінгвістики, що вивчає мову як творчий продукт її носія, тобто етносоціуму, а також взаємодію лінгвістичних та етнічних чинників у функціонуванні й розвитку мови. Основними напрямками дослідження етнолінгвістичних студій є: мова та історія, мова та культура, мова та психологія народу, вплив етнокультурних та етнопсихологічних чинників на функціонування і розвиток мови. Крім того, ця галузь охоплює вивчення різних об'єктів позамовної дійсності (побут, звичаї, ритуали, вірування, природу, символіку, стереотипи поведінки), що мають словесне вираження.

Відомо, що кожен народ має свою мову, більше того – розподіл мов зумовлений у світі розподілом народів. “Залежність мов від національного походження так або інакше абсолютно зрозуміла в міру їх розподілення по народах. Це є зрозумілим – адже національне походження має велику владу над усіма виявами індивідуальності, а з останньою, у свою чергу, найінтимнішим способом пов'язана і всяка окрема мова”, – вказував В.Гумбольдт [2, с. 79].

На неодмінну умову найближчої єдності мови та етносу вказує давня література, зокрема церковнослов'янські книги, у яких терміном “мова” позначається не лише дар слова, але й сам народ. Це можна пояснити тим, що мова є продуктом творення цілого народу, вона ж складає його сутність.

Проблема взаємозв'язку мови і етносу, його історії та культури чітко простежується в наукових працях Л.Вайсгербера, В.Гумбольдта, А.Кримського, О.Потебні, І.Срезневського, Б.Уорфа та багатьох інших.

Чинником самозбереження представників певного етносу є феномен етнічної спадковості, серед усіх складових частин якого (біологічна спадковість, матеріальна спадщина, географічне середовище) виділяється соціокультурна спадщина, що полягає в передачі набутих культурних рис наступному поколінню [8, с. 80].

Кожним народом створена своя культура, тому в науці часто трапляється поняття “етнокультура” як сукупність духовних і матеріальних благ, вироблених певним етносом упродовж історичного розвитку. Це особливості господарювання, способи приготування їжі, побудови житла, норми вербальної та невербальної поведінки, виховання дітей, освіта, естетичні смаки, релігія, мораль тощо.

І.Огієнко бачив у мові та культурі духовну енергію, яка пов'язує в один цілісний процес минуле, сучасне, майбутнє і цим забезпечує міць нації: “Рідна мова – то сила культури, а культура – сила народу” [10, с. 3]. Учений обстоює думку про те, що мова не може бути простим символом розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, у певній традиції. Завдяки цьому в носіїв однієї культури існує взаєморозуміння, бо культурні мовні коди вони засвоюють змалечку. І, навпаки, люди, які вивчили іноземну мову, не можуть точно, повно передати дух нації, її найпотаємніше, навіть якщо мову будуть знати досконало і житимуть в даному етносередовищі. Цікавими з цього приводу є думки О.Шпенглера. Науковець переконаний у тому, що кожній культурі характерний суворо індивідуальний спосіб бачити й пізнавати природу, або... у кожного є його власна своєрідна природа, якої в тій же формі не може мати ніякий інший тип людей. Таким чином, кожен етнос по-різному сприймає та відтворює довкілля у мові та матеріальних пам'ятках, зокрема текстах.

Деякі науковці (С.Єрмоленко, В.Ткаченко, О.Ткаченко, Т.Харитонova, А.Шамота, Г.Яворська), визначаючи місце мови в цілісній структурі культури, розкривають двоїстий характер першої відносно до другої. З одного боку, мова є компонентом культури, що входить до неї разом з іншими знаковими системами (фольклор, література, мистецтво, наука, релігія тощо), а з іншого – мова є однією з форм вираження культурних цінностей [3, с. 3].

Спираючись на дослідження попередників про те, що мова є одночасно і складовою культури, і інструментом її розвитку, В.Маслова переконує: оскільки кожен носій мови одночасно є носієм культури, то мовні знаки виконують функцію знаків культури, служать засобом репрезентації основних установок її [9, с. 63].

Наукові праці з етнолінгвістики доводять взаємозв'язок етномови та етнопсихології, а також відображення ментальних особливостей у мові й текстах. Так, І.Гердер писав свого часу про те, що зв'язок мови з культурою та суспільством робить її важливим компонентом національного духу, а українському вченому І.Огієнку належать слова про те, що мова – найясніший вираз нашої психіки, найперша сторожа нашого психічного “Я”.

Гіпотеза можливості об'єктивного методу вивчення народної психології за продуктами діяльності висловлена рядом учених. Зокрема В.Вундт, Г.Штейнталь уважали, що народний дух, перш за все, виявляється у мові, а також у норві, звичаях, установках, вчинках, традиціях, співах. Г.Шпет не обмежувався вивченням ролі міфів та звичаїв у формуванні психології народу. На думку вченого, дух знаходить вираження також в історичних фактах, віруваннях, мистецтві, науці, світобаченні.

Усну народну творчість як психологічний код нації, засіб вираження психології етносу розглядали Г.Ващенко, М.Драгоманов, А.Кримський, І.Огієнко, О.Потебня, Я.Чепіга та ін. У жанрах фольклору, як доводили вчені, відображається первинний спосіб мислення українського народу, його розуміння світу, риси характеру.

А як тонко, у порівняльному аспекті, подає характеристику різних європейських мов з погляду психології носіїв К.Ушинський: “...легка, щебетлива, гостра, весела, чемна до зухвалості, пурхаюча, як метелик, мова француза; важка, туманна, що вдмується сама в себе, розрахована мова німця; ясна, стисла, уникаюча всякої неточності, безпосередньо прямує до діла, практична мова британця; співуча, блискотлива, барвиста, образна мова італійця; нескінченно струмуюча, схвильована внутрішнім почуттям, яке підносить її, і зрідка переривана гучними сплесками мова слов'янина”.

Сучасна наука стоїть на тому, що національна специфіка психології відбивається на всіх рівнях мовної системи. Особливо це спостерігається на лексико-семантичному та граматичному рівнях.

Лексичні засоби передають особливі для нації психоповедінкові стереотипи. На тісний зв'язок мовних домінант із психологією народу вказує О.Федик. Як доводить учений, ономастичні назви несуть інформацію про спосіб мислення українців, про різні співвідношення між реаліями, про зв'язок простору із суспільним укладом. Національна психологія інтуїтивно закріплює домінанти за явищами оточуючого [11].

Вагомими є дослідження А.Вежицької, яка вивчає російський та англійський менталітет за зразками мовленнєвих витворів культури. На основі порівняння форм власних імен у двох мовах вона робить висновок про більшу “емоційну температуру” текстів росіян і меншу – англійців, що можна пояснити більш консервативними і менш емоційними рисами етнопсихології останніх (Ванечка, Сереженька (рос.) – дорогий Джоне, солодкий Серже) (англ.) [1].

Р.Кісь удається до вивчення мови чукотських оленярів. Учений підкреслює думку про те, що етновербальна система тісно пов'язана з менталітетом народу, вона є не лише виразником ментальних рис, а й способом формування їх у представника окремого етносу [6].

Г.Ващенко серед рис українців виділяє сентименталізм і доводить це на прикладах текстів українського фольклору.

Сучасний дослідник В.Кононенко вивчає відображення психоповедінкових архетипів українців на рівні лексики та граматики, зокрема емоційний потенціал нашого народу активно виявляє себе в утвореннях із значенням зменшуваності, пестливості; посилена увага українців до вираження просторових відношень за допомогою прислівників, на думку дослідника, вказує на широчінь душі нашого народу, у мовних прізвищах (зокрема тих, що утворилися за часів козаччини, виражено гумористичне ставлення до довкілля).

Наукові розвідки з проблеми дають змогу зрозуміти суть етнолінгвістичного аспекту аналізу тексту, а саме: мову слід розглядати як неповторну систему, яка є акумулятором етнокультурних та етнопсихологічних чинників.

Учення попередників про те, що мова – етнічне явище, стало основою для сучасних досліджень у галузі етнолінгвістики. На сьогоднішньому етапі вчені велике значення приділяють етнолінгвістичному аспекту вивчення фольклорних текстів – загадок, прислів'їв, приказок, казок, пісень, дум, притч, а також вірувань, обрядів, символіки, міфології тощо. Серед учених можна назвати Л.Дорошенко, В.Жайворонка, Р.Іванського, В.Кононенка, І.Магрицьку, В.Пугача, О.Семенов та ін.

Оскільки існують передумови дослідження мови як етнічного явища, то в науці виникає термін *етнолінгвістичний аналіз тексту*. Зокрема Т.Єщенко вказує, що етнолінгвістичний аналіз тексту передбачає з'ясування між текстом і різними аспектами матеріальної та духовної культури українського етносу – міфологією, народними звичаями, релігією тощо [4, с. 17]. За словами дослідниці, аналізу підлягають архетипи, міфологеми, народна символіка, національно орієнтовані концепти, тобто ті мовні одиниці, що визначають типові особливості українського народного життя, національної культури, народних традицій, звичаїв, ритуалів, а з іншого боку – психології та поведінкових рис етнофора.

З огляду на сказане вище, можна визначити об'єкт та предмет етнолінгвістичного аналізу тексту.

На нашу думку, об'єктом етнолінгвістичного аналізу є текст як результат етнічної культури, зокрема це твори УНТ (пісні, думи, легенди, казки, колядки, коломийки тощо), паремії, крилаті вислови, художня, науково-популярна література, публіцистика, де національна специфіка мовних одиниць має яскраве вираження. Предметом етнолінгвоаналізу є об'єднання у тексті мовних одиниць на позначення етнокультурних феноменів на різних рівнях мови. За висловом В.Кононенка, комплекс таких мовних одиниць становить національно-культурний компонент мови.

Метою етнолінгвоаналізу є виділення, коментування та пояснення функціонального навантаження елементів національно-культурного мовного компонента. Серед завдань можна назвати такі:

- встановити первинний зміст мовних одиниць;
- показати образ, що лежить у їх основі;
- розкрити численні переносні значення (зокрема проаналізувати, як за участю національно-культурного мовного компонента здійснюються процеси метафоризації, символізації, образності, посилення експресії тощо);
- виявити національне оцінне значення (серед об'єктів оцінювання – слова, в семантичній структурі яких міститься значення оцінки (позитивної чи негативної). Наприклад: “Видно, що Гапка млинці пекла – і ворота в тісті” (негативна оцінка імені), “Без Івана не було б і пана” (позитивна оцінка імені), позитивні оцінки пов'язані з іменами Катерини, Івана, Галини, негативні – Хіврі, Пилипа, Мотрі тощо);
- з'ясувати синонімію, асоціативні зв'язки (наприклад, слово *козак* викликає асоціативний ряд шабля, червона калина, міць, булава, гопак, дума, гумор, бурштин тощо);
- вивчити потенціал елементів національно-культурного мовного компонента у текстах.

Якщо в основі етнолінгвістичного аналізу лежить зіставний або порівняльно-історичний метод, то слід визначити спільне й відмінне у використанні елементів національно-культурного мовного компонента різних авторів або різних мов.

Національна специфіка світобачення та світовідтворення виявляється на всіх мовних рівнях. Наприклад, специфічність фонетико-орфоепічного рівня української мови полягає в особливостях милозвучності. Для української мови характерним є рівномірне чергування голосних і приголосних звуків, що надає мові пісенності, плинності. Зазначимо, що сучасна наука доходить висновку, що між кліматом, у якому проживає етнос, та фонетичною системою мови існує зв'язок, а саме: сонце сприяє тому, що в мові більше голосних, на півночі ж у мовах етносів більше приголосних, рівновага ж між голосними та приголосними встановлюється у мовах народів, що мешкають в умовах помірною клімату.

Найбільш вагомим в етнолінгвоаналізі є лексико-семантичний рівень. Саме лексика відбиває всі аспекти життя, побуту, культури, норм поведінки, особливостей психології народу. Здійснюючи етнолінгвістичний аналіз, слід звертати увагу на історизми (*гетьман, осавула, клейнод*), архаїзми (*житіє, ланіти, правиця*), етнографізми (*сволок, макітра, мисник, скриня, покуть*), діалектизми (*вивірка, когут, туперка*), етноніми (*Україна, Славута, русич*), слова-символи (*ніч, гарбуз, любисток*), архетипи (*земля, доля, хата, мати*), міфологеми (*нечиста сила, лісовик, мавка, русалка*) тощо.

Елементи національно-культурного мовного компонента простежуються у словотворі. Зокрема етнолінгвістичний аспект аналізу тексту передбачає опрацювання зменшено-пестливих форм слів (*голубонько, місяченьку, сонечко, Васильчику, подвір'ячко*), іменників середнього роду на позначення доброзичливого або негативного ставлення до особи (*маляточко, дівчаточко, хлоп'ятко*), складних народнопоетичних слів (*зоря-зоряниця, сон-трава, мед-горілка, хліб-сіль*).

Грамотичний рівень також підлягає етнолінгвістичному аналізу. Особливо слід звертати увагу на традиційне використання займенників пошанної множини, специфічність кличного відмінка, національні етикетні вигуки, дієслова на -но, -то; серед синтаксичних фігур і конструкцій – на національний колорит паремійних висловлювань, побажальних формул, синтаксичні повтори (характерно для пісень, дум) тощо.

Етнолінгвістичний аналіз буде неповним без виділення тропів, зокрема народнопоетичних метафор (*серце плаче, козак тужить*), порівнянь (*дівчина як калина, голодний, як собака, губи, наче вишні*). У них чітко відображається національний спосіб мислення українця, широкі можливості українського образного слова.

Часто під час етнолінгвістичного аналізу можуть виникати труднощі у поясненні етномовної одиниці, тому студентам обов'язково слід порадити звертатися до словників. Невичерпною скарбницею етнолінгвістичних досліджень є тлумачні, фразеологічні, етимологічні, етнографічні словники, словники синонімів української мови. Джерелами етнолінгвістики можна назвати праці О.Воропая, В.Гнатюка, Б.Грінченка, В.Жайворонка, М.Скуратівського, І.Франка, П.Чубинського, В.Шухевича та ін.

Таким чином, у праці на основі вивченого матеріалу з проблеми ми дослідили об'єкт, предмет, особливості етнолінгвоаналізу. На нашу думку, тема етнолінгвістичного аналізу тексту має стати однією з основних тем в опануванні студентами-філологами дисципліни "Лінгвістичний аналіз тексту", оскільки дає можливість розширення етномовної та етнокультурної компетенції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вежибицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, 1994. – 281 с.
2. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – 397с.
3. Єрмоленко С.Я. Мова в культурі народу (план-проспект) / С.Я. Єрмоленко, Т.А. Харитоновна, О.П. Ткаченко, Г.М. Яворська та ін. // Мовознавство. – 1998. – №45. – С.3.
4. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз текст. – К.: Академія, 2009. – 264 с.
5. Жайворонко В.В. Українська етнолінгвістика. – К.: Довіра, 2007. – 261с.
6. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність. – Л.: Літопис, 2003. – 303с.

7. Кононенко В.І. Рідне слово. – К.: Богдана. – 2001. – 303 с.
8. Лозко Г. Етнологія України. – К.: Артк, 2001. – 305с.
9. Маслова В. Лингвокультуроведение. – М.: Академия, 2001. – 208с.
10. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – К.: Обереги, 1994. – С.3.
11. Федик О. Мова як духовний адекват світу. – Л.: Місіонер, 2000. – 300 с.

Дружененко Р.С.

**ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ АНАЛИЗА ТЕКСТА (ФРАГМЕНТ ЛЕКЦИИ ДЛЯ
СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ)**

В статье обосновываются теоретические основы этнолингвистического анализа текста как пути изучения национально-культурного языкового компонента. Определены предмет, объект, особенности этнолингвоанализа.

Ключевые слова: этнолингвистический аспект, этнолингвоанализ, этноязыковые единицы речи.

Druzenenko R.S.

**ETHNOLINGUISTIC ASPECT OF THE TEXT ANALYSIS (EXCERPT OF LECTURE FOR
STUDENTS-PHILOLOGISTS)**

The article explains the theoretical foundations of ethnolinguistic analysis of the text as one of the ways of the study of national-cultural linguistic component. It defines subject, object and peculiarities of ethnolinguistic analysis.

Key words: ethnolinguistic aspect, ethnolinguistic analysis, ethnic units of language.

УДК 378.147:811.161.2

Златів Л. М.

**РОБОТА З НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИМ ТЕКСТОМ ЗІ СТУДЕНТАМИ-
ФІЛОЛОГАМИ (НА МАТЕРІАЛІ ДИСЦИПЛІНИ “ТЕКСТОЗНАВСТВО”)**

У статті проаналізовано проблему розвитку наукового мовлення студентів-філологів, обґрунтовано систему роботи з науково-навчальним текстом у процесі засвоєння дисципліни “Текстознавство”.

Ключові слова: науково-навчальний текст, аналітичні, репродуктивні, трансформаційні вправи.

За останніх три-чотири десятиліття суттєво зріс інтерес науковців до проблем розвитку мовлення студентів, зокрема вдосконалення їх мовленнєвої діяльності у науковій та професійній сферах. Так, об'єктом спеціальних лінгводидактичних досліджень стає зв'язний текст, дискурс, зокрема науковий і навчальний.

У методиці навчання російської мови досить активно розробляються теоретичні та практичні основи роботи над текстом зі спеціальності для студентів гуманітарних і технічних ВНЗ нефілологічного профілю. Зокрема, досліджуються проблеми підготовки студентів до читання і конспектування науково-навчальної літератури зі спеціальності, написання рефератів, курсових робіт тощо (А.Шахбазян, С.Кунцева, Т. Мехедькіна, Т.Магай, Є.Тен).

Удосконалення мовлення студентів-словесників, для яких російська мова є рідною, досліджується методистами у таких напрямках: засвоєння студентами-словесниками професійно орієнтованого мовлення (І. Пахненко) і його репродуктивних видів зокрема (Н.Дудко); навчання філологів дискусійного мовлення (Н.Махновська); формування монологічного мовлення (А.Величко, Н.Лебедева, Л.Юдіна) і наукового викладу як професійного уміння вчителя російської мови (М.Схакумідова, Л. Салькова) та інші.